

سوره قرآن نظاری بر یکصد و سیزدهمین

حجة الاسلام دکتر محمد علی رضایی
عضو هیئت علمی مدرسه عالی امام خمینی قم

پژوهش قرآنی
۱۶۹۹۳

نظری بر یکصد و سیزدهمین سوره قرآن

کلیات:

سوره فلق در مکه بر پیامبر اسلام ﷺ فرود آمده (۱) و دارای پنج آیه و ۲۳ کلمه و ۷۴ حرف است. این سوره بعد از سوره فیل و قبل از سوره ناس به عنوان نوزدهمین سوره قرآن نازل شده است. اما در چینش کنونی قرآن، صد و سیزدهمین سوره به شمار می آید. تنها نام این سوره فلق به معنای شکافتن سپیده دم است. که از آیه ی اول این سوره گرفته شده است.

فضیلت:

از پیامبر اسلام ﷺ حکایت شده است که همانند سوره فلق و ناس بر ایشان نازل نشده است. (۲) و در حدیث دیگری از آن حضرت حکایت شده که به برخی از یاران خود فرمود: هر گاه بر می خیزی و می خوابی این دو سوره را بخوان. (۳)

اهداف سوره:

هدف اصلی سوره، آموزش پناهندگی به خدا، از شر موجودات شرور است.

مطالب فرعی:

۱. اشاره ای به عظمت سپیده دم و آفرینش آن. (آیه ۱)
۲. بیان منابع شر و فساد در جهان. (آیات ۲-۵)
۳. یادآوری خطر مهاجمین شب. (آیه ۳)
۴. بیان خطر و سوسه گران. (آیه ۴)
۵. یادآوری خطر حسد و رشک ورزی. (آیه ۵)

قرآن کریم در سوره فلق با آموزش پناهندگی به خدا، به منابع شر و فساد جهان اشاره می کند و می فرماید:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
نام خدای بخشنده مهربان

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ﴿۱﴾ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ﴿۲﴾ وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ

﴿۳﴾ وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ ﴿۴﴾ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ﴿۵﴾
بگو من پناه می جویم به خدای فروزنده صبح روشن ۱) از شر مخلوقات ۲) و از شر شب تاریک هنگامیکه درآید ۳) و از شر زنان آفونگر چون به جادو در گرما بدمند ۴) و از شر حسود بدخواه چون آتش رشک و حسد برافروزد ۵)

۱. برخی نیز معتقدند که این سوره در مدینه نازل شده است ولی لحن سوره با سوره های مکی سازگارتر است علاوه بر آن روایاتی که در مورد مدنی بودن سوره نقل شده حاکی از آن است که پیامبر ﷺ به وسیله برخی یهودیان سحر و بیمار شده است، سپس جبرئیل جای ابزار سحر را به او یاد داد و این سوره را بر آنان خواندند و حال پیامبر ﷺ بهبود یافت. اما اولاً این روایات فقط از ابن عباس و عایشه نقل شده است.

ثانیاً سحر شدن پیامبر ﷺ با آیات دیگر قرآن (فرقان ۸۷-۹) ناسازگار است. ثالثاً سحر شدن پیامبر ﷺ موجب تردید در رسالت ایشان و بازیچه شدن نبوت به دست ساحران و مانع رسالت ایشان می شود و خدا اجازه نمی دهد که چنین شود. (تک: نمونه ج ۲۷/ص ۵-۴۵۴)
۲. نورالثقلین، ج ۵/ص ۷۱۶ و مجمع البیان، ج ۱۰/ص ۵۶۷.
۳. همان

❁ نکات و اشارات:

۱. این سوره نیز با قل شروع می شود و از پیامبر ﷺ می خواهد که این مطلب را برای مردم بازگو کند. این مطلب از طرفی اشاره به حفظ کامل وحی و عدم دخالت پیامبر در کلمات دارد و از طرف دیگر آموزشی به مردم است که از شر موجودات شرور، به خدا پناه ببرند و این جملات را بگویند.

۲. واژه ی «فلق» به معنای شکافتن چیزی است. و از آنجا که در هنگام سپیده دم، دل تاریکی شب شکافته می شود و نور بامداد می دمد، به آن فلَق گفته می شود. و نیز به موجودات زنده و یا همه موجودات فلَق گفته می شود، چرا که گویا با شکافتن پرده عدم به وجود می آیند.

آری پروردگار سپیده دم یا پروردگار موجودات، مدبّر جهان است که باید در هنگام خطرات به او پناه ببریم.

۳. در اینجا پرسشی مطرح می شود که چرا خدا موجودات شر را آفریده است که باید از آنها به خدا پناه برد؟

پاسخ آن است که آفرینش، ایجاد است و ایجاد موجودات، خیر؛ پس اگر شری به وجود می آید لازمه محدودیتها، نقض ها و انحراف موجودات از قوانین آفرینش است. یعنی چاقوی برنده اگر در جای مناسب مصرف شود نیکوست اما اگر در جای نامناسب و برای کشتن مردم استفاده شود شرّ است.

۴. مقصود از شر فرارسیدن نهایت تاریکی شب آن است (۴) که موجودات مزاحم یا افراد مهاجم بیشتر در شب وجود دارند و از تاریکی آن برای حمله استفاده می کنند.

و شب را همچون حفرهای زیانبار، کمینگاه خود قرار میدهند. البته این آیه می تواند اشاره به ظلمت های جهل و کفر و فریب نیز باشد، که هرگاه جهان را فرا گیرد خطری عظیم برای بشریت است.

۵. مقصود از کسانی که در گره ها می دمنند، چه کسانی هستند؟

مفسران در این مورد چند تفسیر ارایه کرده اند:

اوّل آنکه منظور زنان و سوسه گری هستند که پی در پی در گوش مردان، مطالبی را می خوانند تا عزم آهنین آنها را سست کنند و از کارهای مثبت باز دارند.

همان طور که در طول تاریخ، این زنان و سوسه گر، با سحر بیان خود حوادث مرگباری را آفریده اند و آتش برخی جنگ ها را شعله ور ساخته اند. (۵)

دوم آنکه منظور، افراد شروری هستند که با سوسه ها و تسلیغات خود تصمیم ها را سست می سازد.

۴. واژه غسق به معنای شدت ظلمت شب است، و واژه موقب به معنای حفره و گودال.

۵. واژه نفثات از نَفَث، در اصل به معنای ریختن مقدار کمی از آب دهان است، که معمولاً با دمیدن صورت می گیرد، از این رو به دمیدن گفته شده است.

سوم آنکه مقصود آیه، زنان جادوگر است که در گره‌ها می‌دمند و سحر می‌کنند. (۶)
البته بعید نیست که آیه ی فوق، معنای وسیعی داشته باشد که همه ی این موارد از مصادیق آن است. (۷)

۶. در این سوره یکی از منابع شر را، رشک حسودان معرفی می‌کند که آنقدر خطرناک است که انسان باید از آنها به خدا پناه برد.

عوامل حسد، ضعف ایمان، تنگ نظری و بخل انسان است.

و حسد سرچشمه برخی از گناهان کبیره می‌شود و حتی ریشه ی اولین قتل در تاریخ بشر و سرچشمه ی کشته شدن هابیل، حسد بود و همین حسد مانع رشد و کمال بشر و مانع راه پیامبران بوده است.

یوسفان از رشک (شتان مفسد) اند کز عده فویان در آتش می‌زیند
یوسفان از مکر افهوان در دهند کازمسد یوسف به گران می‌دهند (۸)

۷. در احادیث از امام باقر علیه السلام حکایت شده که آفت دین، رشک و رزی، خود بزرگ بینی و فخر فروشی است. (۹)

۸. حسد به معنای آن است که انسان، آرزو کند که نعمت های دیگران نابود شود. ولی غبطه آن است که انسان آرزو کند نعمتی همچون نعمت دیگران داشته باشد ولی آرزوی نابودی نعمت دیگران را نکند. از این رو سفارش شده که غبطه خوب است اما حسد ناپسند.

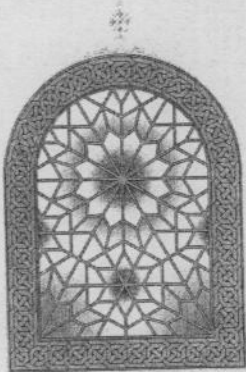
۹. اگر حسد در درون کسی موجود باشد ولی آن را آشکار نسازد و به صحنه ی زندگی وارد نکند و تأثیری در رفتار و موضعگیری های او نداشته باشد، اینگونه حسد، خطری برای دیگران ندارد هرچند که صفای دل را از بین میبرد. اما اگر حسد به مرحله عمل و زندگی وارد شود خطرناک است، و باید از آن به خدا پناه برد. و آیه ی فوق به این مرحله اشاره دارد.

پیامها و آموزه‌ها:

پیام های این سوره آن است که:

۱. در هنگام خطرات، پناهگاه شما خداست.
۲. موجودات، دارای دو بعد خیر و شر هستند.
۳. ظلمت، و سوسه گری و رشک‌ورزی از مظاهر و منابع شرور هستند. و آموزه این سوره آن است که:

۱. مواظب خطر ظلمت جهانی، و تبلیغات سوء، و رشک ها باشید.
۲. رهبران الهی، خود را در معرض خطرات شبانه، و سوسه گران و حسودان قرار ندهند.
۳. مراقب زنان افسونگر باشید.
۴. حسادت خود را ابراز نکنید که خطر آفرین است.

۶. در مورد سحر و تأثیر آن در خرافات و حقایقی که در این مورد وجود دارد (نک: ذیل آیه ۱۰۲ بقره و ۶۶/طه)

۷. نمونه/ج ۲۷/ص ۴۶۱ البسته در هر صورت آیه به سحر شدن پیامبر صلی الله علیه و آله اشاره‌های ندارد بلکه به ایشان دستور می‌دهد که از اینگونه امور به خدا پناه برد و دلیلی به مبتلی شدن ایشان به این شرور نیست.

۸. مولوی
۹. بحار الانوار/ج ۷۲/ص ۲۲۷ و ص ۲۴۸